

AZ ÁLLANDÓ HADSEREG KÉRDÉSE MAGYAR- ORSZÁGON 1593-TÓL 1715-IG.

«Mily előkelő, mily virágzó volt ezen ország mindig, vagy inkább a boldog emlékezetű felséges Mátyás király idejében; emberek, a kik még azon korból vannak kevesen, elmondhatják. Akkora volt azon időben ezen ország boldogsága és dicsősége, hogy a világ bármely országával, a legvirágzóbbal is, joggal volt összehasonlítható. Akkora volt' továbbá azon fejedelemnek méltósága és tekintélye, akkora volt ereje és hatalmassága, hogy az egész világ nemcsak csodálni kezdte, hanem félni kezdett tőle.» Így szónokol az 1520-ik évben — tehát 30 év után — Mátyás dicsőségéről Verbőczy István. Mindjárt elmondja azt is, minek tulajdonítja ő Mátyás korának nagyságát: «Oka volt pedig, részben a gondos és jó fejedelem erős akarata és a részletekben is törődése a közügyek igazgatásával, részben pedig a fejedelem iránt mindenki által tanusított kötelességérzet a hivatalos dolgokban, az engedelmisség; továbbá, hogy néki mindent tudomására adtak, őt mindenki segítette; szóval kezében volt minden hatalom.»

Verbőczy Mátyás király hatalmának és tekintélyének okai közt még csak meg sem említi a hadsereget; a közélet terén bekövetkezett süllyedés annyira igénybe veszi a jogtudós figyelmét, miszerint nem látja meg, hogy ama kor a maga nagyságát a király után első sorban az állandó, gyakorlott, fegyelmezett, jól fizetett s az akkori időben nagy létszámú, Európában egyetlen, királyi hadseregnek köszönhette. Verbőczy államférfiú és szónok, szóval a tanácskozás és ékesszólás embere, nem katona volt; ő a KK. és RR. bűnei között, mikor a hanyatlás okait keresi, csak a jobbágy istentelen elnyomását látja, *mint cselekedetet*, meg egy sereg mu-

lasztást. Azt az égbekiáltó bűnös *cselekedetet* azonban, hogy a fekete sereget szélnek ereszték, azt nem látta meg senki, még azok sem, a kik e seregben Mátyás alatt szolgáltak s ekkor még életben lehettek. Nem jutott eszébe senkinek: «ha már Mátyást nem lehet — támaszszuk fel a fekete sereget!» A Jagellók ennek nem álltak volna útjába, még akkor sem, ha a hadsereget a rendek önmaguk tartották volna is fenn.

Annyi bizonyos, hogy ezen korból nem olvashatunk emlékeket arról, hogy valaki a királyi magyar hadsereget sajnálta, — vesztét fájlalta — és a haza szerencsétlenségéül felrótta volna. — Nem is lehetett egyébként a hazafiúi és honpolgári erényeknek azon hihetetlen elfajulásában, a milyenben az ezen kor magyarjai, a mai ember szemei előtt mutatkoznak. S a változás oly nagy, annyira átmenet nélkül való, hogy alig van párja a világtörténelemben! Még 1490-ben Szapolyay István Bécsben a két Ausztriára és Styriára nézve a magyar király helytartója; 1491-ben pedig a két Ausztria hercege Miksa, választott róm. király, Székesfehérváron földülja Mátyás' sírját! 1492-ben Kinizsi Szendrő körül még győz a fekete sereggel a törökön; a rá következő évben már nincs fekete sereg; hanem van rabló világ.

Ilyen bukást csak az erkölcsöknek mérték nélkül való elfajulása okozhat; már pedig az ily erkölcsökkel bíró nemzedék nem hogy institutiokat volna képes létrehozni, de még a meglevőket sem képes fentartani.

A nemesség előbb említett bűne, tudni illik a jobbágyság elnyomása, csodálatosan ránehezedett a lelkiismeretekre. Már az 1548. évi törvényhozó testület így kiált fel: «miután több régi és új példából nyilván kitűnt a nagy Istennek boszuló haragja a nép valamely bűne miatt, de a hajdan virágzó Magyarországnak nem is ártott semmi nagyobb mérvben a jobbágyok elnyomtatásánál, kiknek jajkiáltása szüntelen Isten színe elé emelkedik: a legfelsőbb lény kegyelmének e gyöttrött ország részére megnyerése végett a szegény jobbágyoknak a költözködési szabadság visszaadatik.»¹⁾ — 1548. XXVI. t.-cz.

¹⁾ A kedvezést azonban még az ugyanazon évi őszi törvényhozás ismét fölfüggeszté.

Hanem, hogy a nemzet a hadsereg-kérdésben is a veszedelem fölméréséig eljusson, ahhoz végzetes 100 esztendő kellett! Csak 1593 ban villant fel a gondolat a törvényhozó testületben, hogy a nemzet főnnállásának biztosítására valamely intézményt létesítsen. De milyen körülmények között!

A dynastia és nemzet viszonyát a kölcsönös bizalmatlanság jellemzi, s ez az oka, hogy az állandó hadsereg gondolata már halva született; mert e hadsereg «nemzeti volta» az említett bizalmatlanságnál fogva olyan mellék kérdést támasztott, a milyen Mátyás és a Jagellók alatt még nem támadhatott.

Az említettem 1593. év Rudolf uralkodása idejének derekára esik: milyen állapotban volt ekkor a védő alkotmány? milyenben a védő erő?

A védő alkotmány azonos volt azzal, a mit még Zsigmond király hagyott; a védő erőt a király, a királyné, a zászlós urak bandériumai, veszély esetén a nemesi fölkelés és a telekkatonaság alkotta. A végvárak katonasága állandó katonaság volt, és törvény szerint részben magyar, mert legalább egy harmad részben magyar-nak kellett lennie a Habsburgok alatt is. Ehhez járult újításképen az, *hogy a király örökös tartományai, pénzzel és katonasággal törvény szerint tartoztak hozzá járulni a végvárak föntartásához és védelméhez, a megyék pedig ingyen munkával.*

Nem szükséges azt bizonyítani, hogy ez a védő alkotmány mennyire idejét multa már ekkor; hiszen Mátyás is mellőzte s közönségesen ismeretes, hogy mely okokért.

Az erőt, a mit e védő alkotmány nyújtott, így különböztették meg akkor: «véghelyek katonasága» és «mezei hadak».

A *véghelyek katonasága*, a mennyiben magyar, — zsoldért szolgáló vagyontalan nemesekből és szabadokból állott. A mennyiben pedig németek valának, azokat az örökös tartományok subsidiumából fogadták.

A várkatonaság tehát már valósággal *közös ügy.*

Az állapotát e várkatonaságnak színről színre szemlélteti Pálffy Miklósnak, a kor legnagyobb magyar hősenek, levele — kétségtelenül a magy. kamarához — a komárombeli várkatonaság fizetését sürgetvén «... azért is még mind seregestül jövének

hozzám jelentvén nagy panaszkodással sok nyomorúságos inségeket. Kegyelmeteknek pedig jó emberséggel irhatom, hogy sokaknak közülök, a kik vagyon 40 esztendeje, hogy Ő Felsége szolgálatában vadnak, az orozájukon és vén szakállukon csurgott le az könnyűjök a nagy fogyatkozásnak és szükségnek megkeserítése miatt. Az mely dologért mindnyájan ki akarnának szállani az ő Felsége faluira és mindaddig ott kinn lenni, míg az övék meg nem lészen»! . . .

Mégis e katonaság ellen abban az időben a legkevesebb volt a panasz!

A *mezei hadak*: birodalmi segítő csapatok, az örökös tartományok segítő csapatai, fölkelő nemesi had és telekkatonaság, a személyes fölkelés megváltása céljából nemesek által küldött fogadott katonaság s végre a zászlós urak és főrendű oligarchák bandériumai.

A német segítő hadak nagyobb része tavasszal fogadtatott zsoldba, s a hadjárat végén elbocsáttatott. Ha elbocsáttatásukkor nem voltak teljesen kifizetve — s ez volt a rendes dolog — rablással kártalanították magukat. A birodalmi segítő csapatok közt voltak már állandó ezredek is. Ezek a hadjárat végén az országból kivezetendők lettek volna. De miután a kormány őket ki nem fizette, nehogy követelődzenek, itt hagyták őket telelni; raboltak, pusztítottak tehát ezek is.

A személyes fölkelés megváltására küldött katonaság — azon a gyöngéjén kívül, hogy 1—2 hónapon túl nem volt a táborban tartható — rendszerint szintén rabolt jövet-menet!

Ezek voltak t. i. legtöbbször a hirhedt szabad hajdúk, a kik, ha csoportosan, csapatban szerződhettek, nem kötöttek ki egyebet maguknak, mint a szerzett zsákmányt. Zsákmányuknak tehát lenni kellett; ha lehetett: az ellenségtől, ha nem: a lakosságtól! Ezeket fogadta föl, mikor Erdélybe ment, Básta is és győzött velük! Ezeket hódította el tőle Bocskay és győzött velük! E vakmerő legények Bocskay óta mindig az erdélyi fejedelmek táborában vannak. Bocskay letelepítette őket.

Ha már most itt eszünkbe jut az is, hogy a török csapatok szintén a hódoltság vérén való megélésre voltak utalva: könnyű elképzelni a nyomort, melybe különösen az alsóbb néposztályoknak jutniok kellett! A parasztnak nem volt egyebe «a meztelen

testénél», nejét, gyermekét eladta a töröknek, maga is hajlandó törökké lenni, mert így jobb dolga volt.

A telekkatonaság — eltekintve attól, hogy a sereg leghasznaltalanabb eleme — csak addig szolgált, a meddig fizették; ha a terminusa lejárt: hazament, ha bármi nagy szükség volt is reája!

A nemesi fölkelés gyarlóságát az 1602. évi törvényhozás maga elismerte, s azt a rendes hadsereggel szemben alkalmatlannak mondotta ki. Így ítelt maga a nemesi testület a nemesi fölkelőkről!

Az urak bandériumai adták a hősöket: Pálffy Miklós, Erdődy Tamás, Zrinyi György, Nádasdy Ferencz, Istvánfy István, Batthyány Boldizsár, Thurzó György, Illésházy István, Báthory István, Forgács György, Balassa Bálint a költő, Rákóczy Zsigmond, Serényi Mihály, Szécsi Tamás, Homonnay István, Jurák Balázs és Fintics Mátvás zágrábi kanonokok, Báthory Zsigmond fejedelem és vezérei, Borbély György és Király Albert, stb. stb.

Mikor ezek közül több, kevesebb egyesült: hőstetteket vittek véghez. Például Nádudvarnál, Zsámbéknál, Siónál, Szőnyénél, Gesztesnél, *Szikszónál, Pákozdnál, Turánál*, Szabadka, Dévény, Fülek, Kékkő, Buják, Hajnácskő, Hollóskő, Szécsény, Dregely-Palánk felvidéki várak visszafoglalásánál. Harczias, vitézi szellem hatotta át őket, melyet a szárnypróbálgató nemzeti irodalom is élesztett (Balassa Bálint «éneke a végekről»). De e hőstettek nem használtak; mert a táborozó seregek nagyobb része, nevezetesen az idegen, nem törődött az ország sorsával és itteni katonáskodása neki csak arra volt jó, hogy vagyont szerezzen, — még ha gyalázzal járt is.

«Esztergom ostroma alatt 1594-ben kiállottak az törökök az fokon, mondván: menjetek haza magyarok, vitézek, hagyjátok itt az német részeges disznókat... hadd tanítsuk meg őket hadakozni!» (Illésházy.) E találó festés csak egy a sok közül Illésházy irataiból!

A német vezérekről már I. Ferdinand király azt írja bátyjának, V. Károly császárnak, «hogy nincs jó agyvelejük»; «nem lehet velük törököt verni». — Hanem a legnevesebb és legalkalmasabb magyar vezéreket azért I. Ferdinand is mindig alárendelte a Roggendorfoknak és Joachimoknak, Felseknek és Katzianereknek. — Így volt ez azután is.

Mátvás főherczeg hadi tanácsáról így ír Illésházy: «Ungnád

Dávid ki felette részeges ember vala . . . két német kapitány, kik soha hadban nem voltak, törököt soha nem láttak és Ferdinandus Hardeck a győri kapitány.» — Ezen Hardeck hóhér általi halált érdemlett ki magának, meg is kapta, valamint Paradeiser is; de megérdemelte azt Teufenbach is, a ki azonban a hóhért kikerülte.

Ez emberek gondolkozásmódját is találóan festi Illésházy egy beszélgetésben, melynek tartalma azonban költöttnek látszik lenni.¹⁾ Nem kíméli Illésházy Mátyás főherceget sem; szánalmas képet ad róla. — Miksa főherceg sem tanusított hadvezéri tehetőséget a mezőkeresztesi hadjáratban. Tiszteletre méltó kivételek: Schwarzenberg herceg és Mansfeld gróf; nem is volt a nemzet irántuk háládatlan.

A véghelyek fizetett állandó katonaságának létszáma 10—12 ezer ember; a törökök véghelyeké 30—40,000.

Nem csoda tehát, ha az ország kétségbeesjtő állapotra a törvényhozó rendeket végre valami gondolathoz juttatta és cselekvésre serkentette. S valóban az 1593—1604. évi országgyűlések tevékenysége nem maradt eredmény és nyom nélkül. A *nemzeti állandó hadsereg* eszméje vettetett el akkor, s a vetésből egy század leforgása alatt: a *közös hadsereg* kelt ki. Ennek a lefolyását akarom vázolni a következőkben, az országgyűlési emlékek nyomán!

Az 1593. évi január 25-ikére Pozsonyba összehívott országgyűlés kedvezőtlen hangulatban ült össze. Köztudomás szerint békének kellett volna lenni, mégis 4 éve háború folyt a törökkel; itt-ott keményen meg is verik a pasákat; de a boszniai pasának kegyetlen pusztító hadjárata Horvát- és Tótországban a múlt évben, az e vidékbeli megyék követeinek olyan utasítást szerzett, mely ezuttal, a magyarokéval együtt kellemetlen volt a kormány fülének . . . «A szlavoniai rendek, mielőtt a török hatalom alá jutnának vagy hazájokból kivándorolni kényszerülnének, végső veszedelmökben, fenmaradásuk biztosítására oly eszközökhöz fognak

¹⁾ Címe ezen beszélgetésnek: «Dialogus summorum Capitaneorum et administratorum obsidionis et oppugnationis Strigonii». Személyei: Ungnád Dávid, Hardeck, Praun (komáromi parancsnok), Gall (tüzérségi főnök).

nyúlni, melyeket sorsuk és a szükség legalkalmasabbaknak és leg-hasznosabbaknak fog mutatni.»¹⁾

A királyi propositió 3 évre évente portánként fizetendő 6 frtnyi adót kér; egyebekben hasonló a más évekhez; sajnálkozik az ország állapotán s ígér birodalmi segílyt; vár a rendektől sok olyan intézkedést, a melyenek már előző törvényekben úgy is tétettek. Valóban még olvasmánynak is tartalmatlan ez a propositió; nem csoda, ha a rendek szörnyen csalódottnak mutatkoznak, miután Jóó János, királyi személynök magyar fordításában aztfebruár 13-án meghallgatták. «A királyi propositió részint ábrándokat, részint kamarai ügyeket tartalmaz.» Körülbelül ugyanezt mondja a február 26-án kelt válaszfelirat is, mindjárt az 1. bekezdés végén: «semmit sem tartalmaz a mi az ő fenmaradásukat, megoltalmazásukat illeti, és a mit Ő Felsege meghívó leveleiben kilátásba helyezett; kivéve némely csekély jelentőségű dolgokat, a melyekről már is intézkednek korábbi törvények.»

Végül könyörögnek a teljhatalmú főherczegnek, hogy: «terjeszzen elő olyan propositiót, mely az ország fenmaradásának valódi, igazságos és szükséges remediumát tartalmazza, nehogy eredmény nélkül kelljen szétozsolniok, és a szükség arra kényszerítse őket, hogy kétségbeesésökben végső eszközökhöz nyuljanak, a miből Magyarországra, sőt egész Európára veszély származnék. E tárgyalásokat pedig siettetni kell; mert az ellenség minden kínálkozó alkalmat felhasznál, és féltő, hogy míg mi itt az időt vesztegetjük, az alatt az ország maradványait tűzzel, vassal elpusztítja, gyermekeinkkel és nejeinkkel együtt semmivé teszi.»

Másnap már felel a főherczeg, ismét sürgetvén, hogy vegyék tárgyalás alá a propositiókat; többek között megjegyzi, hogy meg kell különböztetni a végvárok oltalmazásának feladatát, meg az ország védelmét. A végvárok oltalmazására az osztrák tartományok subsidiumán kívül a magyarországi adó is szolgál: hanem az ország megvédelmezése csak birodalmi, — sőt európai segílyvel lehetséges; ennek módozatairól csak titokban s csak a magyar tanácsosokkal folytat tárgyalást.

¹⁾ Az 1590. évi zágrábi gyűlés végzései között, az ágrábi levéltárban.

Itt tudni kell, hogy a végvárok jó karban tartásáról, őrséggel ellátásáról s az őrségek zsoldjának pontos fizetéséről a király tartozott gondoskodni; hanem, hogy e gondoskodás nem történik meg, azt a rendek jól tudták. A kormány a befolyt adót adósságai törlesztésére fordította, Rudolf a szeszélyeire: s minden maradt a nyomorúságos állapotban továbbra is.

A rendeknek február 19-én kelt 2-ik válaszfelírata ismét polemizál. Nem kezdik meg a propositió tárgyalását, ha nem látják kívánataik megvalósulását, és ismét ama bizonyos végső eszközökkel fenyegetőznek. Megmondják továbbá, hogy «az ország és a véghelyek védelme közöttök nem látnak különbséget; mert ha a véghelyek elesnek, az ország is elvész.» — 1587-ben bizottságok küldettek ki az ország 4 kerületébe, a *véghelyek és közjövendelmek megvizsgálására*. A bizottságok rögtön munkához is láttak, földerítették a hiányokat, visszaéléseket, a törvénytelenéseket, s elkészítették javaslataikat a bajok orvoslására, s megjelentek 1588 április 28-án a magyar királyi tanács előtt, melynek elnöke akkor Ernő főherczeg volt, kinek teljhatalommal kellett volna ellátva lennie, hogy a bizottságok illetve a tanács határozatait rögtön fogantatba is vegye. De Ernő főherczegnek nem volt ilyen felhatalmazása, s így a tanács és a bizottságok javaslatai végrehajtás nélkül heverték. E javaslatokról a rendek azt állítják, hogy azok fogantatba vétele minden bajon azonnal segítene (nádori, kincstárnoki tisztek betöltése, a magyar tanács és a bán hatáskörének visszaadása, idegenek mellözése az igazgatásban, az esztergomi érseki — s egyéb főpapi székeknek érdemes magyarokkal való betöltése stb.); — állítják továbbá, hogy a bizottsági munkálatok tanúságai szerint a kincstár jövendelmek igen is elégségesek a véghelyek jó karban tartására, ha csakugyan e célra fordíttatnak; kéri a főherczeget, *a ki most teljhatalommal van ellátva*, hogy e munkálatokat most ő vegye tárgyalás alá és teljhatalmánál fogva fogantatósítsa azokat.

Ez a kívánat aztán elárultatta a kormány azon igyekezetét, hogy szabad kezét akar.

Ugyanis a főherczeg február 22-én kelt válaszában ez foglaltatik: «az ő teljhatalma mégsem terjeszkedhetik arra, hogy megváltoztathassa azt, a mit Ő Felsége megállapított». Kéri ismét a

rendekeket «távolítsák el a kétségbeesés és bizalmatlanság sugalmazásait és tárgyalják a propositiót».

Erre adták a rendek február 26-án azt a nevezetes fölíratot, melyben *egy felállítandó nemzeti állandó hadsereg* kezdetleges eszméje foglaltatik. Szörnyű keserűséggel vezetik be iratukat, így: «Értesülvén fenséged meghatalmazásának természete felől, és meggondolva a minket környező veszély nagyságát, hihetetlen fájdalom vesz erőt rajtunk és rettegés száll meg minket; mert már közelinek látjuk az időpontot, a mikor végképen elveszünk. Egyébiránt alig van már veszteni valónk; ha csak magunkat, feleségeinket és gyermekeinket, kis vagyonunkkal, nem vetjük prédául a kegyetlen ellenség vérszomjának és birvágjának. De ha minket tűzzel és vassal elpusztítottak, mi haszna lesz abból a kereszténységnek? És ha majd azok kevesen, a kik életben maradnak, száműzöttek gyanánt fognak idegen országban bolyongani: ki fogja megosztani velök vagyonát? Bizonyára legföllebb alamizsnára számíthatnak. Már pedig a halált es veszedelmet még az állatok is elhárítják magukról.»

Azután a végvárakról ezt mondják: «legnagyobb részük oly gyöngé, hogy egy rohamot sem képes kiállani, és oly hiányosan van felszerelve, hogy alig egy napra való kenyere van; a katonák rongyosak és éheznek. Mindez az ellenséget buzdítja a támadásra. Csak az Isten különös kegyelme őrizte meg az országot a végveszélytől.»

S mintegy folyományaképen az elmondottaknak teszik aztán előterjesztésük végére e nevezetes gondolatot: «Atque licet hæc ita se habeant, considerato tamen extremo rerum nostrarum discrimine et necessitate, pro hoc duntaxat, anno, certum numerum equitum et peditum campestrium, ad necessitatem et defensionem nostram, nos omnes status et ordines Regni, etiam supra vires nostras, conducemus... De quorum quidem militum conducendorum intertentione et solutione nos inter nos tractabimus, et diligenter concludemus. Ad quam rem promovendam, et ut ea citius commodiusque perficiantur, serenitati Vestræ humillime supplicamus, dignetur duas tricesimas, Zempeziensem et Tyrnaviensem, nobis benique superinde addere, ut eo auxilio adiuti,

etiam munitioni et fortificationi confiniorum facilius prospiciamus.»¹⁾

Annyi bizonyos, hogy e szavakból egyedül, nem lehet szórul szóra kiolvasni azt, hogy a rendek nemzeti és állandó hadsereget akartak volna felállítani; azt sem, hogy ez az erő mekkorára tervezetett, s mikép tartatott volna fenn.

Hanem világosabbá teszik a czélt a megkérdezett tanácsosok véleményadásai, nevezetesen a hadi tanácsosoké, a pozsonyi és az udvari kamaráé. Az ezen véleményeket tárgyaló írásbeli előterjesztések nincsenek meg az országgyűlési emlékek között, hanem Fraknói idézi azoknak megfelelő pontjait a bécsi állami levéltári példányokból. Fraknói a hadi tanácsosok február 28-iki felterjesztésében ezt olvassa: «Wann sy, wi sy sich dessen durch mündtliche conversation, ad partem gegen vielen ansehnlichen Herren und Ráthen vernemmen lassen... 6000 zu Rosz und 3000 zu Fuesz underhalten wollen.»

A magyar kamara a királyi jogoknak és a kamara tekintélyének sérelmét látná abban, ha a két harminczad és az adó²⁾ a rendek kezeire adatnék. Ha mégis megtörténne, az esetben legalább a számadások felülvizsgálását a kamara számára fenn kell tartani. A szóban lévő mezei hadak azonban szükségesek s az ennek fölállítására való szándékot a kamara dícséretesnek és hasznosnak mondja. Ugyanígy vélekedett az udvari kamara is. A hadi tanácsosok fölter-

¹⁾ Jóllehet ilyenek a körülmények, meggondolván mégis dolgainknak végső veszedelmét és szükségét, fogadunk egy év leforgása alatt bizonyos számú mezei és pedig lovas és gyalog hadat a saját szükségünkre és védelmünkre, mi, ezen ország karai és rendei, még erőnkön fölül is!... A mely még fogadandó katonaságnak föntartásáról és fizetéséről magunk magunk között tárgyalunk és mielőbb végezzünk. A mely dolgunk előmozdítása érdekében, s azért, hogy azt mentül gyorsabban és alaposabban véghez vihessük, alázattal esedezünk fenségednek, méltóztassék a két harminczadot, nevezetesen a szempczit és nagyszombatit, nekünk átengedni, hogy ezzel bennünket megsegítvén, a végvárok megerősítéséről és fölszereléséről is annál könnyebben gondoskodhassunk.

²⁾ A kamara ezen fölfogása arra a gondolatra utal bennünket, hogy a rendek, bár nem mondják, az *adó*t akarták a kérdéses sereg fölállítására fölhasználni, s ehhez kérik *még* a szempczi és nagyszombati harminczadokat.

jesztéséből Fraknói még a következő szavakat közli: «Szép szavak és tetszetős külszín mellett, heves, fenhéjázó, kellemetlen, Ő Felsége iránt kétes és gyanus érzelmeket árul el; csak a közemberrel, vagy az ügyekben járatlan idegennel képes elhitetni, hogy a török ellen nagy készületek tétetnek;» továbbá: «igen különös dolgokat tartalmaz, melyek Ő Felségének kisebbségére vannak. Veszélyes és meg nem engedhető, hogy a magyarok külön hadsereget tartsanak; de erre nem is volnának képesek; mert 6000 lovas és 3000 gyalogos eltartása egy éven át 480,000 forintba kerülne. A rendeket föl kell tehát hívni, hogy a propositióban kívánt adót szavazzák meg; ekkép hasonlíthatatlanúl kisebb terhet vennének magukra.»

A hadi tanácsosok szavaiból egy oly hadsereget kell kiolvasnunk, a mely nem egy-két évre tervezetik, hanem *állandóan*; máskép nem volna érthető, miért tartják megengedhetlennek azt? Különösen, miután 1595-ben tényleg nem akadályozzák meg a nemzeti hadsereg fölállítását, mivel ekkor e hadsereg csak a hadjáratí évre állítatik föl.

A titkos tanácsosoknak még nagyobb rémképeik vannak. Ezeknek fölterjesztéséből Fraknói a következő szószerinti szöveget közli: «... Nicht wenig zu besorgen, das sy ain solche militiam campestem dahin vermainen, damit sy ir Huldigung, adiuti Turcico vel Transalpino auxilio, dessto mehr verthädigen; vielleicht auch damit under die Vestungen khommen mögen; und das ist schier umbsoviel mehr zuvermuetten, veil sy limites obedientiæ und Schuldigen billichen respects gegen Ir Mtt. mit selbst ansetzung eines Landtages soveitt überschreiten. Wiewohl inen die Räth solches nit wollen zutrauen, und nit zweifeln dass vil gutherzige leut under inen sein, und doch muss man bei dergleichen Leutten auf alle fäll billich bedacht sein.»

E szerint a titkos tanácsosok egyenesen azzal gyanúsítják a rendeket, hogy a tervezett hadsereg segélyével az osztrák háztól való elszakadást akarnák kezdeni!

Lehet, hogy e gyanúsítások a rendek tudomására jutottak, s azoknak elhárítása végett jónak látták tervüktől elállani; lehet, hogy a főherczeg válaszában felhozott azon nehézséget, miszerint ily hadsereg fölállítását a török békeszegésnek venné s általa támadásra ösztönöztetnék, a rendek valószínűnek tekintették; lehet,

hogy a főherczeg azon ígérete, miszerint e módnál gyorsabb és hatályosabb segítséget nyújt Ő Felsege: a rendeket megvigasztalta; *tény, hogy a rendek szándékuktól elálltak.* A főherczeg pedig beleegyezett, hogy a megszavazandó adót ne a kamara, hanem a rendek maguk szedjék be választott biztosaik által.

Ezután a rendek a propositiót csakugyan tárgyalás alá vették, s néhány nap alatt annyival is szivesebben befejezték, mert a főherczeg utolsó leírata a nemzeti érületnek hizelgő szavakkal kérte módosításainak elfogadását, mondván: «én gyermekkoromtól fogva kiváló szeretettel viseltetem a hőslelkű magyar nemzet iránt, a melynek kedvéért vettem föl és örömmel viselem nevemet (t. i. a Mátyás nevet); legyenek meggyőződve, hogy a mint kezes gyanánt tekintenek engem, én sem fogok érdekeikről és jólétük előmozdításáról megfeledkezni!»

A rendek megvigasztalódtak és szavaztak.

A rendek engedékenysége mindenestre visszaesés volt a nemzeti állandó hadsereg eszméjére nézve; de a nemzeti hadsereg még is létesült 1595-ben, csak hogy nem állandóan. Sőt talán magyar hadseregnek sem mondható az, a mit az 1595-iki törvénykönyv létesít, hanem «*magyar csapattestek*»-nek a hadseregben. A törvénykönyv idevágó czikkjei szószerint a következők: «A rendek ajánlkoznak, hogy minden megyében — még a török és a zabolátlan katonaság által megszállottakban is — az ezen 1595. évre, a meddig a hadszínhelyen a hadviselés tart, az urak és nemesek virágából és a hadviselésre alkalmas és használható minden másokból bizonyos számú gyalogost és lovast a saját költségükön fognak eltartani; úgy azonban, hogy Ő cs. Felsege is a maga bandériumát, szokott módon táborba szállassa, és pedig a véghelyek megkisebbitése nélkül; és e bandérium a megyei katonaságnak mindig előtte járjon; hogy a megyei katonaság ne is tartozzék előbb táborba szállani, míg a királyi bandérium ott nincs. — II.

«És, hogy oly nagyszámú katonaságot küldhessenek Ő Felsege táborába, a minő még nem volt Ő Felsege elődei alatt sohasem, elhatároztatott, miszerint minden porta után — ezúttal, és a nemesi kiváltságnak máskorra való fentartása mellett — a jobbágy részéről 9 magyar forint, a földes úr részéről 6 magyar forint szedessék.» — III.

A vitézek és katonák mind, a kik az említett módon állíttatnak, minden megyében saját külön kapitányok alatt, — a kit a főispán és a megyei urak és nemesek közönsége választ, és saját külön zászlójuk alatt legyenek; onnét sem úr sem nemes senkit el ne vonjon, hanem azok a megye kapitánya és zászlója alatt állják ki a háború minden terheit a hadjárat végéig.» — XVII.

«Az előre bocsátott módon táborba küldendő csapatok minden megyében április 15. körül, vagy ha lehet, még előbb, számba veendő, katona módon jól fölfegyverzendők és fölszerelendők és készen tartandók, hogy a mikor Ő Felsége bandériuma táborba szállt, ezek is mindjárt oda, a hová őket az országos főkapitányok szólítják, táborba szállhassanak.» XIX.

«Minden katona ezen évben addig tartandó és élelmezendő a táborban, a meddig a szükség parancsolja, s a meddig Ő Felsége serege táborozik; a szükség megszűntével azonban megszűnik a csapatok feladata és élelmezése is.» — XX.

«Ilyen csapat kapitányát, ha valamely katonát kedvezésből vagy csalás okáért elbocsát, a főkapitány halállal büntessen; és legyen szabad az országos főkapitányoknak ezen csapatokat minden hónapban, vagy a hányszor akarják, számba venni.» — XXI.

«Az említett csapatok számbavételének idejében is első legyenek a prælátusok, bárók és főrendűek; a nemesek és egyéb földbirtokosok is ugyan akkor állítsák elő számbavételre embereiket és táborba szállassák. Azontúl aztán nemesek és földbirtokosok ne legyenek kötelesek lustrára bocsájtani csapatukat.» — XXII.

«Ugyancsak határozottatott, hogy a megyék csapatait a főkapitányok a végvárakba szét ne osszák, hanem főképpen a mezei harcokban alkalmazzák. A megyék kapitányai azonban függjenek azon országos főkapitányoktól; őket azonban az országos főkapitányok mégis tiszteletben tartás és egyúttal kötelezve legyenek Ő Felsége alattvalóit a katonák fektelenségeitől és vadságától megvédelmezni. A mi hogy mentül komolyabban megtörténhessék, a táborba három hadbíró-kapitány rendeltetik és pedig egy német, egy magyar, egy olasz.» — XXV.

«A szabad hajdúkról, akár gyalogosok, akár lovasok, akár nemesek, akár nem-nemesek legyenek azok, határozottatott, hogy ily szabad hajdúkat senki az urak és nemesek közül ne tartson, a kü-

lönben cselekvő ipso facto hűtlenségi bűnbe esik. Maguk ezen hajdúk halállal lakoljanak!» XXXI.

«Miután továbbá ez időben oly nagy a szükség az országban, hogy a más országokba való kivándorlás veszélyes: határozottatott, hogy sem nagyobb zsoldért sem egyéb vágyakozásért senki idegen urak szolgálatába ne állhasson; kivéve Erdélyt, a mely már része az országnak s a melynek fejedelme, ha hadsereget akar itt összeírni, azaz gyűjteni, ezt Ő Felsége hozzájárulásával és megegyezésével teheti. Ha mégis ilyenek találkoznának: nemes ember a vagyonától fosztassék meg, a nem-nemes embernek feje vétessék; ezt a főispánok és főkapitányok hajtsák végre.» — XXXIII.

«Határozottatott továbbá, hogy népünkbeli asszonyok sem úzerkedés, sem egyéb okért a táborban ne legyenek, hanem a férfiaknak hagyjanak minden keresetet ott. A ki ellenkezőleg cselekszik, zsákba téve vízbe dobassék és fulasztassék!»

Ime ez az a hadsereg, a mit az ősök törvényekben így neveznek «*hungaricus exercitus*», a melynek tábornokai, az országos főkapitányok, még törvény szerint magyarok (Pálffy, Zrínyi), de sokszor a törvény ellenére németek (Teufenbach, Hardeck). A fővezérlét mindig német, t. i. a főherczeg táborigi hadi tanácsa, s legfőbb forumban nyakán volt a bécsi hadi tanács.

Mindamellettt nem nehéz elképzelni, hogy e sereg mégis valóban nemzeti volt.¹⁾

Így állították ki a megyék csapataikat ezután évente az 1605. évig; azon formai eltéréssel, hogy kapitányaikat a megye jelöltjeiből a király nevezte ki (nem kivétel nélkül azonban).

Így állították ki még inkább a szabadságharczokban az erdélyi fejedelmekkel szövethetzett rendek gyűléseinek határozatai alapján az ezekkel táborba szálló kurucz csapatokat.²⁾ S e kurucz csapatok II. Rákóczy Ferencz fejedelem idejében 1711-ig, vagyis azon időpontig, a meddig a nemzeti szellem actiója tartott, vezényletükben is magyarok lévén, még a hadviselés hadászati és harczá-

¹⁾ Az ilyen módon állított magyar hadsereg létszáma Mezőkeresztesnél kerekszámban mondva --- --- --- --- --- 20,000
az erdélyi fejedelemé --- --- --- --- --- 16,000

²⁾ II. Rákóczy Ferencz nemzeti hadseregének létszáma 75,000 fő volt.

szati módjában is fölelevenítették az ősi magyar szokásokat. Bottyán, Ocskay, beéri Balogh, Eszterházy Antal olyan alakok, mintha csak Béla vezért és kortársait látnók!

Azonban, hogy el ne térjek tárgyamtól, meg kell állanom az 1604. évnél.

Ugyanis, ha eddig évente már magyar csapatok, sőt seregek működtek a hadszínhelyeken, ezen évben még többre t. i. ismét az állandó magyar hadsereg fölállítására tétetett kísérlet.¹⁾

Mert a fentebb leírt nemzeti hadsereg, habár talán évente kiállított is, nem volt *állandó* hadsereg.

Azt hinné az ember, hogy e kísérletet következetesen a rendek tették meg; pedig ezúttal a *kormány* akarta létesíteni a magyar nemzeti hadsereget, magyar tanácsosait meghallgatván s a *rendek ejtették el azt*. — Oly bűne ez az ösöknök, a mihez hasonló nincs az ezen kori szepesi kamara országgyűlési emlékirataiban emlegetettek között egy sem. De beszéljenek maguk az emlékiratok.

Thurzó György kir. tanácsos és dunáninzeni főkapitánynak 1603 december 11. kelt véleményes jelentésében ezeket olvassuk:²⁾

«Tájékozottak vagyunk már az iránt, hogy mily kevés hasznót szereztek Ő Felségének és ez országnak is az elvetemedett lelkű és gyakorlatlan katonák! Ez pedig onnét van, hogy a tapasztalt és jóra való katona fél évre 6 frtért nem szegődik; olyanokat fogadtak tehát, a milyeneket kaptak; ezek, ha a terminusuk lejárt, jöllehet a legnagyobb szükség lett volna is rájuk, a táborból haza mentek és másoknak is rossz példát adtak. E dologból a tanulság az volna, hogy ezután ne fegyvertelen és a katonai dolgokban járatlan embereket fogadjunk *hat hónapra*; hanem a legjobb erőket, katonai erényekkel és komolysággal ékeskedő magyar katonákat fogadjunk föl *egész évre 4 frtért*, mely összeg havonta az említett (dica-beli) adóból pontosan volna fizetendő; ezek aztán — «ott, a

¹⁾ Érdekes a tanács, melyet a rendek az országgyűlés befejezte után egy föliratban terjesztenek a fölség elé, mondván: «hogy ne szétforgácsolt erővel harcoljon a török ellen, hanem összes ereit egyesítve, a saját földjén támadja meg az ellenséget, és pedig előbb, hogy sem az az ázsiai erejét ide hozhassa, mi által az európai erejét elkülönítve, megsemmisíthetné».

²⁾ A Locumtenens, kalocsai érsekhez van intézve.

hol» — férfiasan és bátran, télen nyáron úgy a várőrségekben mint a harcmezőn, éppen a táborba szállás előtt árthatnának az ellenségnek; alkalmazhatók volnának a tatárok betörései és pusztításai ellen, a folyó táborozás alatt általunk visszanyerendő várak megszállására, szóval sok mindenféle vállalatra, hasznosan Ő Felségének is, ezen országnak is. — Ezekkel az okokkal és még sok mással, a mit elhallgatok, *kellene Ő Fenségét reá venni a katonáknak egész évre való felfogadására és folytonosan való szolgálatban tartására!*»

Ez a vélemenes jelentés Pethe Márton kalocsai érsek — királyi helytartóhoz volt címmezve; a helytartónak is volt azonban javaslata e tárgyban, melynek conceptióját ő a multból meritette; tehát nem volt eredeti, de az az előnye lehetett volna akkor, hogy már kipróbált, ismert volt.

«Nem hiányoznának — így szól a helytartó — fiatal és vitéz emberek, úgy a bárók és főrendűek valamint a nemesek rendjében, a kiknek ha ő felsége bizonyos számú lovas vagy gyalog katona fogadására és tartására stipendiumot adna, ezek a várőrségbeliekkel egy magyar hadsereget alkotván, az évnek minden idejében szemben állanának az ellenség törekvéseivel, megtörnék erejét, gyakori rajtaütésekkel kifárasztanák . . . stb. stb. — Meltóztassék csak Fenséged visszaemlékezni néhány jó esztendővel, hogy akkor fenséged elődei a boldog emlékezetű Felségek ilyen stipendiumot adtak egyes uraknak és nemeseknek, ezek aztán nem megvetendő hadakat szerveztek, és ott termettek, hol szükség volt reájuk (Thelekessy).»

«Ha ez hasznos volt a jobb időkben, annál hasznosabb és szükségesebb volna most, a háború most leginkább lobogván; mert látván azok, hogy őket elhanyagolják, hadi szolgálatra nem alkalmazták, hogy semmi kilátásuk nincs az emelkedésre; a velük született ősi magyar vitézséget szunnyadni engedik, s inkább otthon gazdálkodásra adják magukat, mintsem hogy vérök ontásáért háládatlanságot arassanak. És éppen ez a fő oka annak, hogy ő felségeiknek nincsen magyar hadseregök, a melynek hasznosságát és hatalmasságát pedig a mult idők tanusítják!»

És ha kedves a magyar embernek olvasni e két magyar tanácsos hazafias javaslatát, annál kedvesebb az annyit szidott hadi

tanácsét, a mely ezúttal nem csak nem ellenezte ezen magyar szellemben tett javaslatokat, hanem még az adott kettő közül is azt tette magáévá, a mely országos költségen és országos igazgatáson alapuló, valóságosan nemzeti állandó sereget contenplált, t. i. Thurzóét.

Azt mondják ugyanis a bécsi hadi tanácsosok: «eine freiwillige Volkshülff, nämblichen sechstausend mann zu Ross und Fuss sieben monat lang zu Feld zu Underhalten, oder dreitausend Mann, als zwaitausend Pferd und ein tausend zu Fuss, ain ganzes Jahr in Unter- und Oberhungarn, damit das hungarisch kriegsvolk in bester Kriegsübung und ordnung gebracht, Ehr und Lob ihrer Dapferkeit erhalten und dem vatterland nutzlicher dienen, hier durch auch das Freibeuten abgestöllt werden kunte. Den Auschlag und abtheilung wegen Erhaltung solches Kriegsvolkes, auf welcher auf Pfärd vier Taller, auf einen zu Fuss zween Taller, weil sie ein ganzer Jahr Dienst haben, zu raiten ist, wie auch die Musternug und Pezallung möcht in der Ständ disposition gestöllt werden!»

Mátyás főherczeg, és a királyi propositió, egy épen ezt a dolgot tárgyaló pontjának tanúsága szerint, Rudolf is, mellé állt a magyar állandó hadsereg eszméjének, még pedig azon formában, a melyben Thurzó és a hadi tanács javasolták! — A királyi propositió ezen pontja azonban elég homályosan fogalmaztatott; a homályosság oka onnét lehet, hogy Thurzó gondolatát az érsek frázisaival akarták előadni, mint tették is, de nem sok ügyességgel.

A karok és rendek azonban, a kiknek ime most alkalmuk volt olyan intézményt létesíteni, mely rövid idő alatt a császári idegen hadakat hazájukból kiszorította volna, mely elégséges lett volna a maradék terület békésebb birtoklásának biztosítására, s mely magva lehetett volna egy megnövekedett magyar hadseregnek, talán annak, a melyet 50 esztendővel később Zrínyi Miklós tervezett, — a rendek e propositiót röviden, szegénységükre hivatkozva elejtették s a királynak ajánlgatták, hogy tartson nagyobb örségeket a végvárakban és füzesse őket jól. (1604 ápril 2-án kelt felirat.)

Enyhíti persze a rendeknek e csodálatos vakságát és bűnét az a körülmény, miszerint Stajerországban Ferdinand herczeg (a későbbi II. Ferdinand császár és király) megkezdette az «eretnekek» üldözését s hogy Rudolf nem késett őt ebben azonnal utá-

nozni akarni! Szóval Bécsben a vallásszabadságnak, — mi eddig szó és írás nélkül valójában virágzott — hadat izentek.

Hogy mily felháborodást és aggodalmakat szült ez a hadizenet, s hogy mennyire enyhítő körülmény ez a rendek által az állandó hadsereg kérdésében tanusított szűkkeblűséggel szemben, az mutatja leginkább, hogy a követek utasítást kaptak megyéiktől: *mindent megtagadni* (tehát az állandó hadsereget is) *s a propositiók tárgyalásába bele se menni, míg a vallásszabadságot nem biztosították!*

Aggodalmaikat igazolta is tényleg a törvénykönyvbe önkényűen betolt XXII. t.-czikk, melynek termése, mint szélnek a vihar, a Bocskay-fölkelés lett.

Nemzeti zászlók lobogtak tehát ezentúl egy folytában fél századon át a hazában, hanem a császár és kormánya ellenében, a honnét nem lehetett többé olyan propositiót hallani, de várni se, a minőt az 1604. évben összegyűlt törvényhozók hallottak és mellőztek.

Pedig e nemzeti lobogók alatt küzdő hadak megbizonyították, hogy bár az ősi alkotmány értelmében szerveztettek, és az ősi hadviseléshez értettek csupán, helyüket még a nagyobbyszerű mérkőzésben is megállották, és a jól fegyverzett és fegyelmezett, gyakorlott és harczedzett császári hadaknak félelmes ellenségeivé váltak.

Ez a tapasztalás nem is maradt tanulság nélkül a legjobb hazafiakra nézve, a kik között kétségtelenül a legjobb Zrínyi Miklós gróf bán, a költő és hadvezér.

Zrínyinek ismernie kellett az állandó hadsereg kérdésének állapotát, melyben azt az 1604. évi országgyűlés hagyta, s azon állapotot, melybe e kérdés a szerzett tapasztalatok után jutott; mert másképen hihetetlen volna a tény, hogy ő (bár az akkor páratlan katonai tudományosságú és hazaszerető férfiú genieje tényleg 200 esztendővel megelőzte korát) olyan tökéletes szervezetet fogalmazott a még mindig emlegetett állandó magyar hadsereg számára, a minőről az előzők nem csak nem gondolkoztak, de nem is álmodtak, s a minőt kortársai egyáltalán megérteni nem tudtak, nem is tudhattak; nem értették meg a gondolat nagyságát, s midőn alkalmuk lehetett volna a magyar nemzet nagyságát, önállóságát és függetlenségét örök időkre biztosítani, elejtették a kérdést ők is,

mint 1604-beli elődeik; de míg azok vakságát legalább a hitbuzgóság s a veszélyeztetett vallásszabadság féltése menthette némileg, ezek csak azért nem hitték elfogadhatónak: *mert drága!*

Zrínyi Miklós az állandó hadsereget 25,000 emberből, 13,600 lóból és 300 szekérből állónak tervezte, melynek évi költsége ke-rekszámban vagy 4 millió frtot tett volna. Tudjuk, hogy ez olyan összeg volt, a milyent Leopold kényuralma Kolonics mindenható-sága mellett sem volt képes behajtani akkor, a mikor a szt. korona területe, a temesi bánság kivételével már a királyi kincstárba adózott. E szerint Zrínyi terve, az ő életében, valóban csak úgy lett volna megvalósítható, ha az 1660 körüli időben létező magyarság, a rendi Magyarország, melyet általában a szűkkeblűség jellemez, olyönfeláldozó hazaszeretettől lobogott volna, mintegykor Karthagó. Sajnos, ily magasztalást nem mondhatunk róla. Azonban nem szabad feledni, hogy a rendi Magyarország a művelődésnek nem is volt azon fokán mint Karthagó, s a hősiességet nem az *életben ma-radásért* fejtette ki, hanem alkotmányos szabadságainak megőriz-hetéseért. Hozzájárult még az a figyelemreméltó körülmény is, hogy Zrínyi Miklós tervezetét nem az országgyűlésen tárja a rendek elé, hanem írataiban közli; ámde ezek nem nyomtatásban, hanem csak kéziratban terjesztettek s bizony kevés volt azok száma, kik hozzá juthattak; nemcsak hadtudományi munkáit nem olvasták, hanem költeményeit sem. A Zrínyiász helyett Tinódy, Balassa, Ilosvay és Gyöngyössy gyenge, de csengőbb versezetű alkotásaiban gyönyörködtek kortársai; meg a bibliát forgatta boldog-boldog-lan; csoda-e tehát, ha Zrínyi szava elhangzott nyomtalanul!

A míg tehát nem egészen egy század leforgása alatt a nem-zeti állandó hadsereg eszméje a legjobb hazafiak kezében elméle-tileg a részletekben is teljesen kidolgozva kifejlődött, addig ezen eszmének a megvalósításához szükséges erkölcsi és anyagi fölté-telek végképpen megsemmisültek. Zrínyi halála után többé még csak szószólója sem akadt a hazában.

Az országban elhelyezett császári hadak hova-tovább a meg-szálló sereg jellegét öltötték s tényleg úgy is volt.

Midőn a vasvári béke értelmében a császári csapatok Erdély-ből kivezettettek, ezeket nem vitték ki az országból, hanem Szat-már, Kálló, Tokaj, Ónod és Léva erősségeiben helyezték el, s *onnan*

a magyar őrsegeket elbocsátották. 1671. évben, a Wesselényi-féle összeesküvés fölfedezése után, még vagy 9000 német zsoldost hoztak be Kobb, Spankau, Heister. Leopold király szükségesnek látta e tettet indokolni, mondván: «a közbátorság fentartása végett ezentúl nagyobb számú csapatokat kell az országban elhelyeznie, melyet jövőben kizárólag az ország lakosainak lesz kötelessége eltartani. Reményli, hogy ezen adózást mindnyájan készséggel teljesítendik; jelesen: a mozgalomban részt vevők, hogy magukat kegyelemre érdemesítsék, és a hívek, hogy az engedelmisségben másoknak jó példát adjanak.»

Strassoldó, kassai kapitány, az 1676. évben kibocsátott proclamációjában azt mondja hadairól, «*hogy azokat egyedül a polgári háború szövetségének eloltására táplálja a fejedelem!*»

A nemzet tisztában volt e hadak természetével; az 1681. évi törvénykönyv 5. és 9. cikkei, melyeket akkor a kényszerűség hatása alatt álló Leopold szentesített ugyan, de nem foganatosított, olyan intézkedéseket tesznek, a minők csak egy megszálló csapat eltávolítását czélozhatták. Nevezetesen:

«A nemzeti katonaságnak a végvárakból történt kiküszöböltetésének kártékonyosságát eléggé tapasztalván, a rendek azoknak törvényes számban való visszahelyezését (legalább egy harmad rész) azzal rendelik el, hogy e katonaságnak fizetése nemcsak az országnak e célra följánlott jövedelmeiből, hanem törvény szerint a szomszéd örökös tartományok subsidiumából is történjék.» V.

«Az idegen katonaságnak törvény szerint teljes kivezetését követelhetnék ugyan a rendek, azonban annak a belmozgalmak idejére való bentartását *tűrik*; de úgy, hogy az a mozgalmak megszűntével azonnal kivezetessék, s addig is *saját pénzén, a lakosság elnyomása és árszabás nélkül tartassék.* — *Az idegen katonaság a magán várakból, a szab. kir. városokból és a bányavárosokból azonnal kivezetessék!*»

Ez tehát megszálló hadsereg volt; és a jellegére nézve csak *a kisebb része, a várkatonaság volt közös az örökös tartományokkal.*

A nagyszerű küzdelem, melynek végjelenetében a még egyszer és utoljára sikra szállt nemzeti kurucz csapatok a majtényi síkon magyar zászlóikat és baltáikat lerakták, azt az előnyt bizto-

sította legalább, hogy nem csak a várkatonaság, *hanem a mezei hadak is közösek lettek.*

Ez az eredmény az engesztelődés éveiben, nevezetesen 1715-ben lett törvénynyé, az ezen évi törvénykönyv VIII. cikkében.

«*Miután a nemesek, s kiket e nevezet alatt a törvény ért, a haza védelmére katonáskodni, — személyesen fölkelni, — és illető bandériumaikat kiállítani tartoznak, ezt Ő Felsége jövőben is követelheti.*» — *De minthogy egyedül ezzel az országot elégségesen védeni nem lehet, rendes katonaságot, mind benszülöttekből, mind külföldiekből (!) állót kell föntartani !*»

Ime ilyen hallatlan fölületes törvény az, a mely világra hozta a hadsereg közösségét! Valóságos fehér lap!

Nem szabad azonban itt sem elfeledni, hogy e törvényhozásban a II. Rákóczy Ferencz harczaiban részt vett rendek, a protestánsok, könnyen érthető tartózkodásból igen kevesen vettek részt.

A dinasztikus hűségben föltétlenül kitartók, nevezetesen a katolikusok tömege alkotta e törvényt, kiknek nem volt forróbb vágyuk, mint a katolikus vallás régi fényének és hatalmának visszaállítása. *A mi jobbára sikerült is, de a szatmári béke rovására!*

A nemzet csak 1741-ben tudott jogaiból a hadseregre nézve annyit visszaszerezni, hogy az ujonczok számát, a mit megajánl, ő határozza meg és veti ki a megyékre, s kiköti, hogy az általa megajánlott ujonczok csak magyar ezredekbe soroztassanak be. Sürgeti továbbá majdnem minden országgyűlésen, hogy a magyar ezredek tisztjei magyarok legyenek, s hogy a magyar tisztiek a magasabb katonai méltóságok között is kellő arányban helyet foglalhassanak. Az e törvény után való magyar ezredek azonban távolról sem hasonlíthatók az 1595. évi törvény alkotta dica-beli csapatokhoz; *csak ruházatuk és társalgási nyelvük volt magyar, no meg a vitézi hírnevük.*

Nem úgy fosztották meg tehát Magyarországot és a magyar államot az állam-fenség legfőbb attributumától, a saját nemzeti hadseregétől; hanem önmaga mondott le róla, politikai vakságból, önkéntesen; s ha most nincs neki, csak önmagának tehet szemrehányást.

BORS JÁNOS.